

ועוד יבואר אי"ה, [וע"ע לקמן בקונטרס ל"ב יהודה
ח"ב אות קכ"ב].

בענין אי "כל" יכול לשמש רוב ואי ב"פ "כל" הוה כל ממש

מדפיה"ס). וראה מלכים ב' (פ"ב, פסוק י"ט)
 "ויקח יהואש מלך יהודה את כל הקדשים... וישלח
 לחזאל מלך ארם ויעל מעל ירושלים". ע"כ.
 וברד"ק שם (סוף פסוק י"ח) כתב שיהואש לא נתן
 לו את כל האוצרות ממש, אלא נתן לו רק את
 הרוב, עכ"ד. הרי שהרד"ק למד ש"כל" יכול
 לשמש "רוב". וראה עוד במלכים א' (י"ד, כ"ו)
 "את הכל לקח", וכתב הרד"ק (בפרק ט"ו, פסוק
 י"ח) שלא לקח הכל אלא השאיר מעט. ושוב
 רואים שהרד"ק ס"ל ש"כל" יכול להיות "רוב". וכן
 משמע מגמ' סוכה (ו' ע"א) "כל שעוריה ס"ד וכו'
 אלא אימא שרוב שעוריה" וכו'. וידועים דברי
 הרמ"ע מפאנו זיע"א שאמר שכל מקום שבש"ס

שמקשים בלשון "ס"ד", ואח"כ הגמ' אומרת
 "אלא" וכו' - אין כוונת הגמ' לחזור בה מפירושה
 הקודם, אלא כוונת הגמ' לפרש את מה שאמרה
 מקודם, וה"ה הכא, ודוק. וכן מש"כ הט"ז
 שכשכתוב ב"פ כל כמו "כל העולם כולו" - הוה
 תמיד כל ממש. יש להעיר דכך משמע מהשטמ"ק
 (הביאו בספר אוצר י"ד החיים סי' תתקמ"ב)
 שהביא מאמר חז"ל שכשכופלים דבר ב"פ זה
 מורה על אמיתותו, (עיי"ש עוד) וה"ה בענין
 כפילות כל. וז"פ.

וכן משמע מפרש"י בב"ב (ח', ע"א) ד"ה "אם תנו כולם, וכן רובן וכו'. עיי"ש. וע"ע רש"י שבת (ק"ד, ע"א) ד"ה "לים כל", שג"כ משמע מיני' כך. וע"ע בשד"ח כרך ה' (עמ' 179) כלל מ"ב, ומשמע דגם הגאון ר"י איבשיץ בספרו הפלתי, והגאון בעל דברי יהוסף סבירא להו ד"כל" הוה לפעמים "רוב", עיי"ש. וע"ע בס' דברי סופרים להגאון ר' שמואל בנימין סופר (ירושלים תשי"ח) כלל קט"ו, אות ג' (דף ס"ד, טור ב' וכן

(ב) הנה לפי מש"כ הט"ז ש"כל" יכול לפעמים להתפרש רוב, מיושבים בכמה דוכתי תמיהות. כמו: בתפילת ערבית אמרינן "ואמונה כל זאת וכו' המכה בעברתו כל בכורי מצרים" ולכאורה קשה הרי פרעה היה בכור והקב"ה לא המיתו, ואעפ"כ אמרינן בכל יום ויום ^{שבת} "כל בכורי מצרים". ולהט"ז הנ"ל לק"מ.

(ג) ובפר' נח (בראשית ו', י"ב) כתיב "כי השחית כל בשר את דרכו", וצ"ב הרי מרש"י לקמן (ח', א') משמע שהיו בע"ח שלא השחיתו את דרכם.

(ד) בר"פ שמות נאמר "וימת יוסף וכל הדור ההוא". וצ"ב הרי נשארו סרח ויוכבד שהם נחשבו בין יורדי מצרים (ע' פר' ויגש פרק מ"ו, פסוק י"ז. ובפירש"י על פסוק כ"ו, וע' בתוס' השלם על התורה ר"פ שמות שהובא לעיל אות א') ואפי' הכי כתיב "כל הדור ההוא".

(ה) בתהילים כתיב "כי לא יצדק לפניך כל חי". ולכאורה קשה הרי בב"ב (י"ז, א') איתא "ארבעה מתו בעטיו של נחש" וכו' עיי"ש. היינו שהארבעה אלו, לא חטאו כלל והם פשיטא שיצדיקו לפני השי"ת, וכיצד אומרים "כי לא יצדק לפניך כל חי".

(ו) במלכים ב' (י"א, א') כתיב "ועתליה אם אחזיהו ראתה כי מת בנה, ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה". והמעייין בפסוקים שלאח"כ ובגמ' (סנהדרין צ"ה, ע"ב) יראה שנשאר אחד מזרע הממלכה שלא הרגתו. - מפני שהחביאהו, וכיצד

כתיב "כל", נאיברא, את זה יש ליישב, שהכוונה שהיא הרגה את כל זרע הממלכה הידועים והגלויים לה, פרט לזה שהיה מוחבא. וז"פ.

(ז) בפרדס יוסף פר' וארא (ז', כ"ב. דף נ"ב ^{מדפיה"ס}) בשם ס' הדרש והעיון, הקשה איך החרטומים הצליחו להפוך מים לדם, הרי כל מים שבאר"מ הפכו לדם. והוא תירץ ע"פ הט"ז הנ"ל. ע"ש, והוא האריך במ"מ כדרכו, ועוד חזון למועד.

(ח) ע' סנהדרין (ל"ח, ע"א) "ת"ר אדם נברא בער"ש ומפני מה כדי שלא יהו המינים אומרים שותף היה לו להקב"ה במעשה בראשית" ע"כ. ופירש"י "שלא יאמרו הצדוקים שותף היה, אדם במעשה בראשית לפיכך קדמו לו כולם". וצ"ב איך רש"י כתב "לפיכך קדמו לו כולם", הרי אי' (אבות פ"ה) שעשרה דברים נבראו בער"ש בין השמשות, ואדה"ר נברא בתחילת היום (כדאי' שם ריש עמ' ב') וכיצד אומר ש"קדמו כולם". [הרי רש"י ז"ל היה מקפיד על כל אות ואות שכתב כמש"כ הגחיד"א ש"על כל טיפת דיו שלו היה יושב שבעה נקיים". וראה מה שהביא הגאון רי"ח סופר שליט"א בס' "דרופתקי דאורייתא" (ח"ב עמ' י"א), ובספרו "שם בצלאל" (עמ' ק"י) הביא מפי ספרים וסופרים שרש"י כתב פירושו בלי תיבה מיותרת, עיי"ש. וע"ע בספרו שם הנ"ל עמ' רס"ז-רס"ח].

ולפי הט"ז - שרש"י גופא מודה לו כמש"כ באות א'. לק"מ. אך עדיין צ"ב מדוע באמת לא חשש הקב"ה לטענת המינים, שעכשיו לכאורה

הדרא לדוכתי. וצ"ב.

(ט) בפיוט מעוז צור לחנוכה, אומרים "יונים נקבצו עלי וכו' וטמאו כל השמנים ומנותר קנקנים נעשה נס, לשושנים" וכו'. ובפשטות יש לפרש שטמאו את כל השמנים שהם מצאו, אך להט"ז ייושב שפיר.

(יו"ד) אך לכאורה צ"ע לרבינו הט"ז וסייעתו מכמה דוכתי: ע' סנהדרין (צ"א, א') דאיתא שם: "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות וכו' מאי מתנות אמר ריב"א מלמד שמסר להם שם טומאה". ע"כ.

והרשב"ץ (בספרו מלחמת מצוה, הו"ד במרגליות הים, שם) כתב לפרש את הכרח הגמ' לפרש שהמתנות הוה שם טומאה, דהרי בתחילת הפסוק כתוב "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק" וכיצד נאמר אח"כ "ולבני הפלגשים נתן אברהם מתנות", הרי לא נשאר כלום בשבילם, שהכל ניתן כבר ליצחק אע"ה. ע"כ צ"ל שנתן להם שם טומאה, עכ"ד הרשב"ץ. ולהט"ז צ"ע דנפרש את "כל" שבפסוק ל"רוב" ולק"מ, וממילא ליכא הכרח לפרש שנתן להם שם טומאה. וצ"ע.

(י"א) ועו"ק דבמלכים א' (כ, ח') כתיב "ויאמרו אליו כל הזקנים וכל העם, אל תשמע ואל תאבה", ובסנהדרין (קב, ע"ב) הגמ' נקט, דמה שנאמר בפסוק "וכל העם" הכוונה כל העם ממש.

ומה"ט מפרש הגמ' התם ש"מחמד עינך" המוזכר בפסוקים שם, הוא ס"ת. עיי"ש. וקשה דלהט"ז הנ"ל נאמר ש"וכל העם" איירי "רוב העם", וממילא ליכא הכרח לפרש ש"מחמד עינך" הוא ס"ת. וצ"ע.

(י"ב) ועו"ק דבסנהדרין (ל"ט, סע"א) גרסינן "אמר לי' ההוא מינה לרבי אבינא כתיב (ש"ב ז') מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, מאי רבותייהו אתון נמי ערביתו בהדן דכתיב (ישעי' מ') "כל הגוים כאין נגדו". וכו', ומפשטות הגמ' משמע שהגוי הוכיח לו זאת ממש"כ בפסוק "כל". ולהט"ז צ"ב מדוע ר"א לא השיב לההוא מינה שה"כל" שבפסוק הוא "רוב", והוא לא כולל את ישראל. ׀הקושיא הזאת אפשר לישב, דרבי אבינא לא השיב לו כך כי אותו מין לא יסכים לכלל ש"כל", יכול לשמש "רוב". וז"פ.]

(י"ג) סנהדרין (ע"א, ע"א): "דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה ליהיות, ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר, כמאן כר"א דתניא ר"א אומר כל עיר שיש בה אפי' מזוזה אחת אינה נעשית עיר הנדחת, מ"ט אמר קרא ואת כל שללה תקבוצ אל תוך רחובה ושרפת באש וכיון דאי איכא מזוזה לא אפשר דכתיב לא תעשון כן לה' אלוקיכם", ע"כ. ומפשטות לשון הגמ' הכרחו של ר"א הוא ממש"כ בפסוק "כל שללה". ולפי הט"ז צ"ע מה הכרחו של ר"א, דנפרש ש"כל שללה" הכוונה "רוב שללה". ובא לאפוקי מזוזות שלא לאסוף לרחובה ולא לשרוף, וא"כ ליכא לר"א הכרח לפרש שעיר הנדחת לא היתה ולא עתידה ליהיות. וצ"ע.

בתחילה וכל העולם כולו לבסוף, וצ"ב. נויש ליישב בדוחק קצת, שמש"כ הכא "בכל העולם כולו" הכוונה לכל המקום שבעולם שהקב"ה גזר שירדו שם גשמים. ודוק].

ט"ז בסוטה (י"ג, ע"א) גרסינן: "ת"ר בא וראה כמה חביבות מצוות על משה, שכל ישראל כולן נתעסקו בביזה והוא נתעסק במצוות" ע"כ. והגחיד"א בספרו "פתח עינים" כתב בשם ס' "שפתי כהן" ששבט לוי לא לקח חלק בביזה, עכ"ד. ולפי"ז צ"ב מדוע כתוב ש"כל ישראל כולן" - הרי לא היו כולם ממש, דהא שבט לוי לא נשתתף עמהם. וצ"ע.

י"ז הקשה בס' אוצר י"ד החיים (סי' כ"ב) בשם היעב"ץ על הא דביצה (ט"ו, ע"ב) דאיתא התם שר"א היה יושב ודורש כל היום כולו, וא"י שם שאח"כ א"ל לכו ואכלו משמנים. וע"כ צ"ל שלא דרש כל היום ממש - שהרי השומעים הלכו לאכול את הסעודת היום, ע"כ קושיתו. [וכן הקשה הפרדס יוסף (שמות ז', כ"ב) עיי"ש ולא זכר שהיעב"ץ הקדימו].

י"ח בחגיגה (י"ג, ע"א) א"י: "יצאה בת קול ואמרה [לנבוכדנאצר] רשע בן רשע בן בנו של נמרוד הרשע שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו". וכו'. עיי"ש.

ולכאורה צ"ב הרי אברהם ושרה ותלמידיהם ("אברהם מגייר את האנשים, ושרה מגיירת את הנשים") בוודאי לא השתתפו במרד שהמריד נמרוד נגד בורא עולם איך הב"ק אמרה

י"ד ואם תחפוץ ליישב שכל הכלל של הט"ז ש"כל" הכוונה לפעמים גם ל"רוב" [ולזה מסכים גם רש"י ותוס' עה"ת, ועוד, כמש"כ באות א'] זה רק ב"כל" שמוזכר בש"ס או בתפילה ששם לא כ"כ מדייקים (יחסית) בלשון, אבל בתורה ונ"ך שהוא יותר מדויק, ס"ל ש"כל" הוה תמיד "כל" ממש. - זה יתיישב היטב להט"ז ולרש"י, אך לתוס' עה"ת ולרד"ק עדיין קשה שהרי מדבריהם משמע שגם "כל" שכ' בתנ"ך ג"כ אפשר לפעמים לפרשו ל"רוב". וצ"ע.

וכן יהי' קשה לשיטת "הדרש ועיון" דלעיל (אות ד'). ודוק.

איברא גם לרש"י והט"ז קשה מהקושיות שהקשנו לעיל (באות ב') מפסוקים. ותירצנו אותם ע"פ ש"כל" משמש "רוב". וצ"ע. [אך יש חלק מהקושיות דלעיל שיש ליישבם גם להט"ז ורש"י. ואכ"מ].

ט"ו עוד כתב הט"ז שב"פ "כל" הוה וודאי כל ממש. [וכן משמע משיטמ"ק, כמש"כ באות א'] ויש להקשות לכאורה מכמה דוכתי:

ע' בתענית (י"ד, רע"א) דאיתא: "א"י משקה אותה הקב"ה בעצמו וכל העולם כולו ע"י שליח" ע"כ. ולכאורה קשה הרי ידוע שבארץ מצרים לא יורדים גשמים בכלל, א"כ איך הגמ' אומרת "וכל העולם כולו ע"י שליח" - הרי לא בכל העולם ממש יורדים גשמים.

וכן קשה ע"ד זה - מהמשך הגמ' שם "א"י שותה

שנמרוד המריד את כל העולם כולו, וצ"ב. [אח"כ
ראיתי שהקשה זאת ח"א מגמ' פסחים (צ"ד ע"ב)
שגם שם מוזכר הגמ' הנ"ל וקושיתו נדפסה
ב"מוריה" גליון רל"א-רל"ב עמ' קכ"ז עיי"ש].

והנה לאחר זמן מצאתי במדרש הנקרא
"תוספתא בתרגום ריש ספר יחזקאל"
(שהו"ל מהרש"א וורטהמר ונדמ"ח ע"י נכדו בס'
"בתי מדרשות" ח"ב עמ' קל"ג ואילך) הגורס את
גמרתינו כך [מתורגם ללה"ק]: באותה שעה
השיבה לו רוה"ק קראה לו ואמרה לו רשע [בן רשע
בן בנו של נמרוד הרשע] שמרד עלי מכל העולם
כולו. ע"כ. וא"כ לפי הגירסא הזאת לק"מ, וז"פ.
[ויל"ע בספר היקר דק"ס כיצד גורס הכא ואין
הספר תח"י] איברא הגירסא של ה"תוספתא" הנ"ל
קשה קצת דמשמע מיניה שרק נמרוד מרד מכל
העולם וזה צ"ב דהרי הרבה מרדו אז בבורא עולם,
ואולי כוונת התוספתא שהוא מרד הכי הרבה
(ודחוק), או שבאמת בתחילה מרד נמרוד לבדו
וגרר עוד אנשים, ויש לעיין.

י"ט יומא (נ"ג ע"ב): "רחב"ד הוה קא אזיל
באורחא שדא מיטרא עליה אמר רבש"ע כל
העולם כולו בנחת וחנינא בצער (מפני שלרחב"ד
לא היה שדות, וא"כ הגשם רק ציער אותו). עיי"ש.
וצ"ב דהרי ודאי שיש עוד אנשים בעולם שאין להם
שדות לזריעה והיו מהלכים בדרך ונצטערו במטר
הזה. וע"כ חזינן דאפי' כשכופל ב"פ "כל" לא הוה
בהכרח כל ממש, וצ"ב להט"ז. [וזכיתי לפרסם
קושיא זאת במוריה שנה עשרים גליון א - ב עמ'
קכ"א].

כ' ועוד קשה מברכות (נ"א ע"ב) "ואין עונים אמן
אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה
כולה". ע"כ. ופירש"י הטעם דאל"כ חיישינן שמא
הוא מברך להר גריזים, עכ"ד. והנה זה פשוט שאם
שמעו כותי אומר את כל הברכה חוץ מתיבת
"ברוך" (או: חוץ מתיבת "ברוך אתה") פשיטא
שאפשר לענות אחריו אמן שהרי ליתא הכא את
החשש שמא הוא בירך להר גריזים שהרי שמעו
שהוא אומר במפורש את שם השם יתב"ש.
ועכצ"ל דמה שהגמ' נקט הכא "כל הברכה כולה"
הוא לאו דוקא אלא רוב הברכה, ואעפ"כ כתוב ב"פ
"כל". וצ"ב.

כ"א ע"י סוטה י"א ע"א, שהמצריים חפצו להרוג
את בני"י במים דוקא (- להטביעם בנילוס),
ולא בדבר אחר, מפני שהם ידעו שהקב"ה מעניש
מדה כנגד מידה, ובמים הקב"ה אינו יכול לדונם,
מפני "שכבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מכול
לעולם שנאמר כי מי נח לי זאת וגו', והם אינם
יודעים שעל כל העולם כולו אינו מביא, אבל על
אומה אחת הוא מביא". ע"כ. ומיניה משמע
שהמבול היה על "כל העולם כולו" (ודוק). וצ"ב
הרי בארץ ישראל לא היה מבול וא"כ חזינן שאפי'
כשכתוב ב"פ "כל" ג"כ הוה לפעמים "רוב". וצ"ע.

כ"ב במוריה (שנה עשרים גליון ג - ד [רל"א -
רל"ב]) עמ' קכ"ו. כמה ת"ח העירו עוד על
הט"ז מכמה דוכתי: מסוטה (ל"ו ע"ב) "כל התורה
כולה בנימן כתיב" וכו'. וכן מברכות (כ"ט, א')
"אמר ר"ג א"ש כל השנה כולה מתפלל אדם
הביננו" וכו'. ומברכות (י"ב, ע"ב): "כל השנה

כולה אדם מתפלל הא-ל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט וכו'. ומפסחים צ"ד, ע"א: "בן בנו של נמרוד הרשע שהמריד את כל העולם כולו" [נע"י לעיל אות י"ח].

כ"ג) ובמוריה (גליון ג-ד, הנ"ל) כתב הג"ר ש.ב. שליט"א ליישב שאינו דומה תפילה שבאה בתקנת אנשי כנה"ג, שדקדקו באותיותיה ובתיבותיה כדברי רז"ל, ורק אז אמרינן שאם כפלו את "כל" ב"פ, הוה כל ממש. אך בגמ' שלא כ"כ דקדקו בתיבותיה, אפי' אם כפלו ב"פ את תיבת "כל", ג"כ יכול ליהיות הכוונה ל"רוב".

כ"ד) אך לדעתי התירוץ דחוק כי הרי הארכו רבותינו מאורי העדה בדברותיהם שתיבות הגמ' מדוקדקות ביותר ואין בהם שום חסר ושום יתר. כמש"כ האי גאון וצדיק הגחיד"א זצוק"ל בספרו מראית העין עמ"ס קידושין (מ"ח, ע"א): "כבר כתבנו כמה זימני דאין בתלמוד הקדוש אפי' אות לבטלה ואפי' משל ושיחה בעלמא". עכ"ל. ועיין לרבינו הרשב"א בשו"ת שלו (ח"א סי' שי"ד) שכתב: "ומחכמת מסדרי התלמוד להודיענו דברים גדולים דרך שתיקה מתוך סידור הדברים בלבד", עכ"ל. וכ"ש דלפי

דברי הרשב"א לא יהיה תיבה מיותרת בתלמוד. וזה פשוט וברור. (וע"ע להגאון רי"ח סופר שליט"א בספרו "זרע חיים" עמ' ד', וכן עמ' קמ"ו ו-קע"ח, ובמה שנסמן שם, וממנו לקחתי את הנ"ל). ומצאתי בס' חשבה לטובה עמ' קי"ב, שכ': שהתיבות בגמ' מנויות כמו כוכבים ברקיע, עכ"ל. ונכון שתיבות התפילה יותר מדוקדקות, אך לומר שתיבות הגמ' כ"כ לא מדוקדקות עד כדי כך שאפי' כשכופלים ואומרים "כל" שני פעמים - גם אז נאמר שזה לאו דוקא והגמ' לא דייק וכוונתה ל"רוב", הרי לפי כל האמור לעיל במעלת האותיות והתיבות של הגמ', יוצא שכל הכלל ש"כל" אחד בגמ' הוא לאו דוקא אלא יכול להיות לפעמים "רוב", הוא חידוש גדול ביותר. ומה"ט נראה לי דחוק ביותר לחדש ולומר שגם באופן שהתנא או האמורא טרח והוציא מקולמוסו ב"פ "כל" - כוונת הכותב - ל"רוב" ולא ל"כל".

כ"ה) ובכדי שלא לסיים בקושיות אציין דבר יקר שמוכן היטב לפי הט"ז, דראה בפר' קרח, שקרח טען "כי כל העדה כולם קדושים" וכו', ולכאורה צ"ב כפל ה"כל", ולהט"ז יובן שפיר שקרח הדגיש שממש כולם קדושים ובתוכם ה', ושלא יהיה איזה צד לומר שרק "רוב". והבן.